

**Azərbaycan Respublikası Elm və Təhsil Nazirliyi
Lənkəran Dövlət Universiteti**

“Təsdiq edirəm”

Tədrisin təşkili və təlim texnologiyaları üzrə
prorektor v.i.e.: _____ dos.Z.Məmmədov
_____ ” 2025-ci il

Fənn sillabusu

İxtisas: 050709 – “Torpaqşünaslıq və aqrokimya”

Fakültə: “Aqrar və mühəndislik”

Kafedra: “Aqrar elmlər”

I.Fənn haqqında məlumat:

Fənnin adı: “Torpaq coğrafiyası” (Azərbaycan Respublikası Təhsil nazirinin 09.10.2014-cü il 1067 nömrəli əmri ilə təsdiq edilmişdir).

Kodu: İPF-B15

Tədris ili: III (2025-2026)

Semestr: V

Tədris yükü: Cəmi 50 saat. Auditoriyadan kənar 36 saat. Auditoriya saati – 14 (10 saat müəhazirə, 4 saat laboratoriya).

Tədris forması: Qiyabi

Tədris dili: Azərbaycan dili

AKTS üzrə kredit: 5 kredit

Auditoriya N: müh.108 ; lab. 108

Saat:

II. Müəllim haqqında məlumat:

Adı, soyadı, elmi dərəcəsi və elmi adı: Əkbərova Ülkər Zakir qızı, a.ü.f.d., dos.

Məsləhət günləri və saat: IV gün 11⁵⁰

E-mail ünvanı: ulkarcoqrafiya@mail.ru

Kafedranın ünvanı: Lənkəran ş., Füzuli küç., 170-a

III. Tövsiyyə olunan dərslik, dərs vəsaiti və metodik vəsaitlər:

Əsas:

1. Cəfərov M.İ. Torpaqşünaslıq (I hissə) Bakı, “Maarif”, 1982
2. Məmmədov Q.Ş. “Torpaqşünaslıq və torpaq coğrafiyasının əsasları.” Bakı, “Elm”, 2007
3. Cəfərov M.İ. “Torpaqşünaslıqdan praktikum.” Bakı - “Maarif” – 1984
4. Həsənov Ş.G., Əsgərova M.M. “Torpaq coğrafiyası torpaqşünaslığın əsasları ilə” Bakı, 2010

Əlavə:

5. Cəfərov M.İ. “Torpaqşünaslıq”, Bakı - “Elm” – 2005
6. Həbibov T.C. Ümumi geologiya. I hissə, Bakı 2011, 336 s.
7. Həbibov T.C. Ümumi və tarixi geologiya. Bakı 2015, 401 s.
8. Мехтиев Ш.Ф. Геология Азербайджана. Геоморфология. Гл.3 Изд-во АН Азерб. ССР, Баку, 1952, с.210
9. İnternet resursları

IV.Prerekvizitlər: Fənnin tədrisi üçün öncədən başqa fənnin tədris olunmasına zərurət yoxdur.

V.Korekvizitlər: Bu fənnin tədrisi ilə eyni vaxtda başqa fənlərin də tədris olunmasına zərurət yoxdur.

VI. Fənnin təsviri və məqsədi: Torpaqşünaslıq bir elm kimi torpaqdan səmərəli istifadə və kənd təsərrüfatı istehsalatının əsas sahəsidir. Torpağın münbitliyi onun əsas keyfiyyət nişanəsidir. Torpaq onu itirdikdə qeyri-məhsuldar bir süxura çevrilir. İnsan torpağı gübrələmək və

becərməklə, suvarmaqla, alaqlarla mübarizə aparmaqla və s. dəyişdirir. Onun münbitliyi də insan zəhmətinin məhsulu kimi dəyişərək yaxşılaşır, yaxud münbitliyi itirilir. Bu xüsusiyyətlər torpaq resurslarına son dərəcə diqqətli yanaşmağı və daim torpaqların münbitliyinin artırılması qayğısına qalmağı tələb edir.

Torpağın öyrənilməsi və onun elmi əsaslarının dərinəndən dərk edilməsi insanın təsərrüfat fəaliyyətinin düzgün istiqamətlənməsi, kənd təsərrüfatı istehsalının düzgün planlaşdırılması üçün çox zəruridir.

Torpaqda gedən mürəkkəb bioloji, geokimyəvi və fiziki-kimyəvi proseslərin öyrənilməsi ətraf mühitin mühafizəsi üzrə tədbirlərin həyata keçirilməsi, qiymətli mineral sərvət yataqlarının axtarışı, müxtəlif mühəndis-tikinti obyektlərinin tikilməsi üçün böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Torpaqşünaslıq fənninin əsas məqsədi kənd təsərrüfatı bitkilərinin istehsalının mütərəqqi və sabit artımını təmin etmək, torpaq münbitliyinin qorunması və artırılmasının qayğısına qalmaqdır. Buna nail olmaq üçün zonal torpaq tiplərinin coğrafi arealları, onların strukturası və regional xüsusiyyətləri, əmələgəlmə şəraiti, morfologiyası, təsnifat sxeminə uyğun olaraq mənşəyi və diaqnostikası, fiziki-kimyəvi və mineraloji xassələri, mühafizəsi, kənd təsərrüfatında istifadəsi və münbitliyini artırmaq yollarını öyrənmək lazımdır.

VII. Davamiyyətə verilən tələblər Fənn üzrə semestr ərzində buraxılmış auditoriya saatlarının ümumi sayı Elmi Şuranın 16 may 2024-cü il tarixli qərarına uyğun olaraq davamiyyət meyarları nəzərə alınmaqla müyyən olunmuş həddən yuxarı olduğu halda tələbə həmin fəndən imtahana buraxılmır, onun həmin fənn üzrə akademik burcu qalır.

VIII. Qiymətləndirmə: Qiymətləndirmə zamanı Elmi Şuranın 16 may 2024-cü il tarixli qərarına uyğun olaraq meyarları nəzərə alınır. Tələbələrə bəzi 100 ballı sistemlə qiymətləndirilir. Bundan 50 bal tələbə semestr ərzində, 50 balı isə imtahanda toplayır. Semestr ərzində toplanan 50 bala aşağıdakılar aiddir: 20 bal seminar və laboratoriya dərslərində fəaliyyətinə görə, 30 bal kollokviumların nəticələrinə görə. İmtahanda qazanılan balların maksimum miqdarı 50-dir. İmtahan biletinə bir qayda olaraq fənni əhatə edən 5 sual daxil edilir. Qiymət meyarları aşağıdakılardır:

- 10 bal – tələbə keçilmiş materialı dərinəndən başa düşür, cavabı dəqiq və hərtərəflidir.
- 9 bal – tələbə keçilmiş materialı tam başa düşür, cavabı dəqiqdir və mövzunun mətnini tam açə bilir.
- 8 bal – tələbə cavabında ümumi xarakterli bəzi qüsurlara yol verir.
- 7 bal – tələbə keçilmiş materialı başa düşür, lakin nəzəri cəhətdən bəzi məsələləri əsaslandırə bilmir.
- 6 bal – tələbənin cavabı əsasən düzgündür.
- 5 bal – tələbənin cavabında çatışmazlıqlar var, mövzunu tam əhatə edə bilmir.
- 4 bal – tələbənin cavabı qismən doğrudur, lakin mövzunu izah edərkən bəzi səhvlərə yol verir.
- 3 bal – tələbənin mövzudan xəbəri var, lakin fikrini əsaslandırə bilmir.
- 1-2 bal – tələbənin mövzudan qismən xəbəri var.
- 0 bal – suala cavab yoxdur.

Tələbənin imtahanda topladığı balın miqdarı 17-dən az olmamalıdır. Əks təqdirdə tələbənin imtahan göstəriciləri semestr ərzində tədris fəaliyyəti nəticəsində topladığı bala əlavə olunmur. Semestr nəticəsinə görə yekun qiymətləndirmə (imtahan və imtahanaqədərki ballar əsasında)

- 91-100 bal – əla (A)
- 81-90 bal – çox yaxşı (B)
- 71-80 bal – yaxşı (C)
- 61-70 bal – kafi (D)
- 51-60 bal – qənaətbəxş (E)

- 51 - baldan aşağı – qeyri-kafi (F)

IX. Davranış qaydalarının pozulması: Tələbə Universitetin daxili nizam-intizam qaydalarını pozduqda əsasnamədə nəzərdə tutulan qaydada tədbir görülməkdir.

X.Təqvim mövzu planı: Mühazirə - 10 saat, lab. - 4 saat. Cəmi - 14 saat.

No	Keçirilən <u>mühazirə</u> mövzuların məzmunu	Saat	Tarix
1	2	3	4
1.	Mövzu 1. Torpaqşünaslıq elminin inkişaf tarixi, tədqiqat üsulları, torpaqəmələgətirən süxurlar və torpağın mineral hissəsi. Torpaqların coğrafi yayılmasının ümumi qanunauyğunluqları Plan: 1.Torpaqşünaslıq elminin inkişaf tarixi 2.Torpaq coğrafiyasının tədqiqat üsulları 3.Torpaqşünaslığın başqa elmlərlə əlaqəsi 4.Aşınma haqqında ümumi məlumat 5.Torpaqəmələgətirən süxurlar 6.Torpağın üfuqi zonallığı haqqında qanun 7.Torpağın şaquli zonallıq qanunu 8.Torpağın fətsiallıq (əyalət) qanunu 9.Torpağın analoji topoqrafik sıralar qanunu 10.Əsas torpaq qruplarının yayılması 11.Dünyanın torpaq sərvətləri Ədəbiyyat və mənbə: [1; 2; 4; 9]	2	
2.	Mövzu 2. Arktika, tundra və tayqa-meşə landşaftlarının torpaqları. Qarışıq meşələrin torpaqları Plan: 1.Arktika landşaftı torpaqları 2.Tundra landşaftı torpaqlarının xarakteristikası 3.Arktika və tundra landşaftı torpaqlarının kənd təsərrüfatında istifadəsi 4.Tayqa-meşə landşaftında torpaqəmələgəlmə şəraiti, torpaqların morfoloji xüsusiyyətləri 5.Podzol torpaqların genetik xüsusiyyətləri 6.Tayqa-meşə zonası torpaqlarının coğrafi xüsusiyyətləri və kənd təsərrüfatı istifadəsi 7.Qarışıq meşələr təbii zonasında torpaqəmələgəlmə şəraiti, torpaqların morfoloji xüsusiyyətləri 8.Qarışıq meşə torpaqlarının genetik xüsusiyyətləri 9.Qarışıq meşə zonasının hidromorf torpaqları 10. Qarışıq meşələr zonası torpaqlarının coğrafi xüsusiyyətləri, əkinçilikdə istifadəsi Ədəbiyyat və mənbə: [1; 2; 4; 9]	2	
3.	Mövzu 3. Enliyarpaqlı meşələrin torpaqları. Meşə-bozqır və bozqır zonasının qara torpaqları. Quru bozqır və səhra bozqırlarının torpaqları Plan: 1.Boz meşə torpaqlarının ümumi torpaqəmələgəlmə şəraiti 2.Boz-meşə torpaqlarının morfoloji və genetik xüsusiyyətləri 3.Boz-meşə torpaqlarının coğrafi xüsusiyyətləri və kənd təsərrüfatında istifadəsi 4.Qonur-meşə torpaqların genetik və morfoloji xüsusiyyətləri, kənd təsərrüfatında istifadəsi	2	

	5.Qara torpaqların öyrənilmə tarixi və əmələgəlmə şəraiti 6.Qara torpaqların morfoloji və genetik xüsusiyyətləri 7.Qara torpaqların zonal və regional xüsusiyyətləri, kənd təsərrüfatında istifadəsi 8.Şabalıdı və qonur torpaqlarda torpaqəmələgəlmənin ümumi şəraiti 9.Quru bozqır və səhra bozqır torpaqlarının morfoloji və genetik xüsusiyyətləri 10.Səhralarda torpaqəmələgəlmə şəraiti, torpaqların morfoloji, genetik xüsusiyyətləri 11.Səhraların hidromorf torpaqları Ədəbiyyat və mənbə: [1; 2; 4; 9]		
4.	Mövzu 4. Hidromorf şəraitdə əmələ gələn torpaqlar. Subtropik qurşağın torpaqları. Tropik qurşağın torpaqları Plan: 1.Şoran torpaqlar, torpaqda duzların toplanma mənbələri 2.Şoranların təsnifatı və diaqnostikası 3.Hidromorf torpaqların morfoloji və genetik xüsusiyyətləri 4.Solodlar və çay vadilərinin torpaqları 5.Rütubətli subtropik meşələrin qırmızı və sarı torpaqları 6.Quru subtropik meşə və kolluqların qəhvəyi torpaqları 7.Quru subtropiklərin boz torpaqları 8.Subtropik qurşaq torpaqlarının kənd təsərrüfatında istifadəsi 9.Tropik qurşaqda torpaqəmələgəlmənin ümumi xüsusiyyətləri 10.Yağışlı (daimi rütubətli) tropik meşə və atmosferdən müvəqqəti rütubətlənən tropik landşaftların torpaqları 11.Subhumid və subarid tropik landşaftların torpaqları 12.Qruntdan mövsümi və daimi (hidromorf) rütubətlənən tropik qurşaq torpaqları Ədəbiyyat və mənbə: [1; 2; 4; 9]	2	
5.	Mövzu 5. Azərbaycan Respublikasının torpaqları Plan: 1.Dağ-tundra torpaqları 2.Dağ-çəmən torpaqları 3.Dağ-meşə torpaqları. Qonur dağ-meşə torpaqları 4.Qəhvəyi dağ-meşə torpaqları 5.Dağ-qara torpaqları 6.Sarı torpaqlar 7.Şabalıdı torpaqlar 8.Boz torpaqlar 9.Çəmən və çəmən–tala torpaqlar 10.Bataqlı torpaqlar 11.Şoran torpaqlar Ədəbiyyat və mənbə: [1; 2; 4; 9]	2	
	Cəmi: 10 saat	10	
Nö	Keçirilən <u>laborator</u> mövzuların məzmunu	Saat	Tarix
1.	Mövzu 1. Torpaq coğrafiyasının tədqiqat üsulları	2	

2.	Mövzu 2. Torpağın üfuqi və şaquli zonallıq qanunları	2	
	Cəmi:	4	

XI.Fənn üzrə tələblər, tapşırıqlar: Aqrar yönümlü ixtisaslarda “Torpaq coğrafiyası” fənninin tədrisi mühüm əhəmiyyətə malikdir. Tələbələr fənnin öyrənilməsində bilməlidirlər:

-torpağın əmələgəlmə səbəblərini;
-torpağın tərkibini, fiziki, kimyəvi, mexaniki xassələrini;
-süxur və mineralların tərkibini, morfologiyasını;
-torpağın coğrafi yayılma qanunauyğunluqlarını;
-torpaq örtüyünün zonal və regional xüsusiyyətlərini;
-aşınma prosesi və torpağın mineral və üzvi hissəsi haqqında;
-torpağın yaranmasında bioloji amillərin rolunu;
-Azərbaycan Respublikasının əsas torpaq tiplərinin səciyyəsinə;
-zonal torpaq tiplərinin coğrafi arealları, onların strukturası və regional xüsusiyyətləri, əmələgəlmə şəraiti, morfologiyası, təsnifat sxeminə uyğun olaraq mənşəyi və diaqnostikası, fiziki-kimyəvi və mineraloji xassələri, mühafizəsi, kənd təsərrüfatında istifadəsi və münbitliyini artırmaq yollarını;

XII.Tələbələrin fənn haqqında fikrinin öyrənilməsi:

XIII. Fənn üzrə təlim nəticələri.

FTN 1. Torpağın genezisi, torpaqda enerji və kütlə mübadiləsini bilməli.

FTN 2. Azərbaycan torpaqlarının diaqnostikası və genetik təsnifatının qısa xülasəsini bilməli.

FTN 3. Torpaq profilinin formalaşması, torpaqların əsas genetik xüsusiyyətləri, torpağın əsas xassə, mənşə və münbitlik xüsusiyyətlərinə görə torpaq təsnifatının müəyyənləşdirilməsini bilməli.

XIV.Kollektiv sualları:

1. Torpaqşünaslıq elminin inkişaf tarixi
2. Torpaq coğrafiyasının tədqiqat üsulları
3. Torpağın üfuqi zonallığı haqqında qanun
4. Torpağın şaquli zonallıq qanunu
5. Əsas torpaq qruplarının yayılması
6. Dünyanın torpaq sərvətləri
7. Tayqa-meşə landşaftında torpaqəmələgəlmə şəraiti, torpaqların morfoloji xüsusiyyətləri
8. Podzol torpaqların genetik xüsusiyyətləri
9. Qarışıq meşə torpaqlarının genetik xüsusiyyətləri
- 10.Boz-meşə torpaqlarının morfoloji və genetik xüsusiyyətləri

XV.İmtahan sualları:

I blok

1. Torpaqşünaslıq elminin inkişaf tarixi
2. Torpaq coğrafiyasının tədqiqat üsulları
3. Aşınma haqqında ümumi məlumat
4. Torpaqəmələgətirən süxurlar
5. Torpağın üfuqi zonallığı haqqında qanun
6. Torpağın şaquli zonallıq qanunu
7. Əsas torpaq qruplarının yayılması

II blok

8. Dünyanın torpaq sərvətləri
9. Tayqa-meşə landşaftında torpaqəmələgəlmə şəraiti, torpaqların morfoloji xüsusiyyətləri
10. Podzol torpaqların genetik xüsusiyyətləri
11. Tayqa-meşə zonası torpaqlarının coğrafi xüsusiyyətləri və kənd təsərrüfatı istifadəsi
12. Qarışıq meşə torpaqlarının genetik xüsusiyyətləri
13. Qarışıq meşələr zonası torpaqlarının coğrafi xüsusiyyətləri, əkinçilikdə istifadəsi
14. Boz-meşə torpaqlarının morfoloji və genetik xüsusiyyətləri

III blok

15. Boz-meşə torpaqlarının coğrafi xüsusiyyətləri və kənd təsərrüfatında istifadəsi
16. Qonur-meşə torpaqların genetik və morfoloji xüsusiyyətləri, kənd təsərrüfatında istifadəsi
17. Qara torpaqların öyrənilmə tarixi və əmələgəlmə şəraiti
18. Qara torpaqların morfoloji və genetik xüsusiyyətləri
19. Qara torpaqların zonal və regional xüsusiyyətləri, kənd təsərrüfatında istifadəsi
20. Şabalıdı və qonur torpaqlarda torpaqəmələgəlmənin ümumi şəraiti
21. Quru bozqır və səhra bozqır torpaqlarının morfoloji və genetik xüsusiyyətləri

IV blok

22. Səhralarda torpaqəmələgəlmə şəraiti, torpaqların morfoloji, genetik xüsusiyyətləri
23. Şoran torpaqlar, torpaqda duzların toplanma mənbələri
24. Hidromorf torpaqların morfoloji və genetik xüsusiyyətləri
25. Rütubətli subtropik meşələrin qırmızı və sarı torpaqları
26. Quru subtropik meşə və kolluqların qəhvəyi torpaqları
27. Subhumid və subarid tropik landşaftların torpaqları
28. Dağ-çəmən torpaqları

V blok

29. Dağ-meşə torpaqları. Qonur dağ-meşə torpaqları
30. Qəhvəyi dağ-meşə torpaqları
31. Dağ-qara torpaqları
32. Sarı torpaqlar
33. Şabalıdı torpaqlar
34. Boz torpaqlar
35. Çəmən və çəmən–tala torpaqlar

“Torpaq coğrafiyası” fənninin sillabusu 050709 “Torpaqşünaslıq və aqrokimya” ixtisası (proqramları üzrə) tədris planı və fənn proqramı əsasında tərtib edilmişdir. Fənn sillabusu “Aqrar elmlər” kafedrasının 23 may 2025-ci il tarixli (protokol № 09) iclasında müzakirə edilərək təsdiq edilmişdir.

Fənn müəllimi:

dos.Ü.Z.Əkbərova

Kafedra müdiri:

dos.İ.C.Kərimov